

HOTĂRÂREA CURȚII

8 iulie 1999*

Teresa Fernández de Bobadilla
împotriva
Museo Nacional del Prado și alții

Cauza C-234/97

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare,
formulată de Juzgado de lo Social no 4 de Madrid)

„Recunoașterea diplomelor – Restaurator de bunuri culturale –
Directivele 89/48/CEE și 92/51/CEE – Noțiunea de profesie reglementată –
Articolul 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE)”

În cauza C-234/97,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit articolul 234 din Tratatul CE), de către Juzgado de lo Social no 4 de Madrid (Spania), de pronunțare, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

Teresa Fernández de Bobadilla

și

Museo Nacional del Prado și alții

Comité de Empresa del Museo Nacional del Prado,

Ministerio Fiscal,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolului 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE),

CURTEA,

compusă din domnii G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, J.-P. Puissochet, G. Hirsch și P. Jann, președinți de cameră, C. Gulmann, J. L. Murray, D. A. O. Edward (raportor), H. Ragnemalm și L. Sevón, judecători,

avocat general: domnul N. Fennelly,

grefier: doamna D. Louterman-Hubeau, administrator principal,

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

---

*Limba de procedură: spaniola.

– pentru doamna Fernández de Bobadilla, de către José Maria Villalvilla Muñoz, avocat în Baroul din Madrid,

– pentru Ministerio Fiscal, de domnul Joaquín Sánchez-Covisa Villa, Teniente Fiscal la Tribunalul Superior de Justiție al Comunității din Madrid,

– pentru guvernul spaniol, de domnul Santiago Ortiz Vaamonde, Abogado del Estado, în calitate de agent,

– pentru guvernul finlandez, de domnul Holger Rotkirch, ambasador, șeful Serviciului Juridic din Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agent,

– pentru Comisia Comunităților Europene, de domnul Pieter Jan Kuijper, consilier juridic și doamna Isabel Martínez del Peral, membru al Serviciului Juridic, în calitate de agenți,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale prezentate de doamna Fernández de Bobadilla, de guvernul spaniol, precum și de către Comisie, în ședința din 14 iulie 1998,

după ascultarea concluziilor avocatului general, în ședința din 15 octombrie 1998,

pronunță prezenta

Hotărâre

1. Prin ordonanța din 30 mai 1997, primită la Curte la 26 iunie 1997, Juzgado de lo Social no 4 de Madrid a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit articolul 234 din Tratatul CE), o întrebare preliminară privind interpretarea articolului 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE).
2. Această întrebare a fost adresată în cadrul unui litigiu între doamna Fernández de Bobadilla și Museo Nacional del Prado (denumit în continuare „Prado”), Comité de Empresa del Museo Nacional del Prado și Ministerio Fiscal.
3. Doamna Fernández de Bobadilla este de naționalitate spaniolă și locuiește la Madrid. După ce a obținut diploma de Bachelor of Arts în Istoria Artei la Universitatea din Boston (Statele Unite ale Americii), aceasta a efectuat – datorită unei burse primite din partea Prado – studii postuniversitare privind restaurarea operelor de artă la Newcastle upon Tyne Polytechnic (Regatul Unit), în urma cărora a obținut, în 1989, diploma de Master of Arts.
4. În perioada 1989-1992, reclamanta în acțiunea principală a lucrat pentru Prado în calitate de restauratoare de opere de artă pe hârtie, pe baza unui contract temporar. Aceasta a lucrat, de asemenea, pentru mai multe ateliere și muzee, dintre care Studio Paolo Crisistomi din Roma, Muzeul Lázaro Galdiano, Muzeul Spaniol de Științe Naturale, Institutul Național de Calcografie, Academia Regală de Arte Frumoase din San Fernando și Fundația Focus din Sevilla.

5. În temeiul articolului 1 alineatul (1) din Decretul Regal nr. 1432/85 din 1 august 1985, astfel cum a fost modificat de Decretele Regale nr. 1142/96 și 2461/96, Prado este un organism autonom cu caracter administrativ, legat de Ministerul Culturii, pentru care ministrul este responsabil direct. Prado are personalitate juridică și capacitatea de a acționa. La vremea desfășurării faptelor din acțiunea principală, acesta era reglementat, în special, de Legea privind regimul juridic al entităților statale autonome, precum și de legislația referitoare la muzeele de stat.
6. O dispoziție din contractul colectiv încheiat, în 1988, între Prado și reprezentanții personalului prevede că postul de restaurator este rezervat persoanelor care au o diplomă emisă de departamentul restaurare al Facultății de Arte Frumoase sau de Școala de Arte aplicate restaurării operelor de artă sau orice altă diplomă emisă în străinătate și omologată de către organismul competent.
7. La 9 octombrie 1992, reclamanta în acțiunea principală a solicitat ca diploma sa emisă de Newcastle upon Tyne Polytechnic să fie omologată ca fiind echivalentă cu diploma spaniolă de conservator și restaurator de bunuri culturale. După examinarea cererii sale, serviciile competente ale Ministerului Educației au informat-o pe reclamantă, prin avizul din 9 decembrie 1993, că, pentru a obține o astfel de omologare, aceasta trebuia să demonstreze, prin examene împărțite în două sesiuni, că posedă cunoștințe suficiente din cele 24 de materii enumerate în același aviz. Aceste examene nu au avut loc până în prezent.
8. Între timp, Prado a organizat un concurs, la 17 noiembrie 1992, pentru ocuparea unui post permanent de restaurator de opere de artă pe hârtie. Candidatura doamnei Fernández de Bobadilla a fost respinsă, pe motiv că aceasta nu îndeplinea condițiile enunțate în contractul colectiv.
9. În 1996, reclamanta în acțiunea principală, considerând că impunerea unor astfel de condiții reprezenta o încălcare a Constituției spaniole și un obstacol în calea dreptului la libera circulație a lucrătorilor, protejat de articolul 48 din tratat, a introdus o acțiune în fața instanței naționale, în anularea dispoziției în cauză.
10. Având îndoieli cu privire la interpretarea articolului 48 din tratat, Juzgado de lo Social no 4 de Madrid a hotărât să suspende judecata și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Prevederea din contractul colectiv al unui organism autonom al statului spaniol care impune ca, pentru exercitarea profesiei de restaurator (care este o profesie nereglementată), diploma universitară obținută în alt stat membru să fie omologată sau validată în prealabil, această omologare sau validare implicând o comparare a programelor de studii aplicabile în Spania și în alt stat membru, precum și o comparare a examenelor teoretice și practice privind materiile din programa spaniolă de studii, care nu figurează în programa de studii a statului membru în cauză, este incompatibilă cu dreptul la libera circulație a lucrătorilor?”
11. Dreptul comunitar nu se opune ca un organism public, precum Prado, să subordoneze atribuirea unui post condiției conform căreia candidatul trebuie să posede una sau mai multe diplome care să demonstreze capacitatea acestuia de a ocupa respectivul post, cu condiția ca totuși această cerință să nu reprezinte un obstacol nejustificat în calea exercitării efective a libertăților fundamentale garantate de articolul 48 din tratat.

12. Organismele publice sunt, în plus, obligate să respecte dispozițiile Directivei 89/48/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior acordate pentru formarea profesională cu durata minimă de trei ani (JO 1989, L 19, p. 16) și ale Directivei 92/51/CEE a Consiliului din 18 iunie 1992 privind cel de-al doilea sistem general de recunoaștere a formării profesionale, de completare a Directivei 89/48/CEE (JO L 209, p. 25).
13. Instanța de trimitere afirmă că profesia de restaurator de bunuri culturale nu este reglementată în Spania din două motive. În primul rând, aceasta nu figurează în lista profesiilor care intră sub incidența legislației spaniole de punere în aplicare a Directivelor 89/48 și 92/51 și, în al doilea rând, nu există nicio directivă care să reglementeze, în mod specific, această profesie. În plus, conform unei hotărâri a Curții Constituționale a Spaniei (Hotărârea din 6 iulie 1989, cauza 122/89), faptul că accesul la o anumită activitate profesională este supusă anumitor cerințe sau condiții nu este suficientă pentru reglementarea unei profesii.
14. Cu toate acestea, este necesar să se amintească faptul că definiția noțiunii de profesie reglementată, în sensul Directivelor 89/48 și 92/51, intră sub incidența dreptului comunitar.
15. Prin urmare, este necesar să se stabilească, în primul rând, dacă faptul că un organism public al unui stat membru rezervă, printr-un contract colectiv, dreptul de a exercita în cadrul său o anumită profesie candidaților care posedă o diplomă emisă de o instituție de învățământ situată în statul membru în cauză sau o diplomă emisă în străinătate și omologată ca fiind echivalentă de către un organism național competent implică faptul că această profesie trebuie să fie considerată ca fiind reglementată în sensul Directivelor 89/48 și 92/51.
16. Din articolul 1 litera (d) din Directiva 89/48 și articolul 1 litera (f) din Directiva 92/51 rezultă că reprezintă o profesie reglementată o activitate profesională care, în privința condițiilor de acces sau de exercitare, este direct sau indirect reglementată de dispoziții de natură juridică, și anume, de acte cu putere de lege sau acte administrative (a se vedea Hotărârea din 1 februarie 1996, Aranitis, cauza C-164/94, Rec. p. I-135, punctul 18).
17. Accesul la o profesie sau la exercitarea acesteia trebuie să fie considerat ca fiind direct reglementat de dispoziții legale, în cazul în care actele cu putere de lege sau actele administrative ale statului membru în cauză stabilesc un regim care are ca efect rezervarea expresă a acestei activități profesionale persoanelor care îndeplinesc anumite condiții și interzicerea accesului la această activitate persoanelor care nu îndeplinesc aceste condiții (a se vedea Hotărârea Aranitis, menționată anterior, punctul 19).
18. Astfel cum a observat avocatul general la punctul 23 din concluziile sale, în cadrul sistemelor juridice a numeroase state membre, partenerii sociali încheie contracte colective referitoare la condițiile de muncă, inclusiv condițiile de acces la angajare, care sunt obligatorii nu doar pentru părțile semnatare, pentru angajatorii și lucrătorii pe care acestea îi reprezintă, ci și pentru terți sau care produc efecte și în privința acestora din urmă.
19. Curtea a hotărât deja că un stat membru poate lăsa în grija partenerilor sociali punerea în aplicare a obiectivelor urmărite de directivele comunitare, prin intermediul unor contracte colective de muncă; cu toate acestea, statul este în continuare responsabil cu îndeplinirea obligației care îi revine de a asigura deplina punere în aplicare a directivelor, prin adoptarea,

după caz, a tuturor măsurilor adecvate (Hotărârea din 30 ianuarie 1985, Comisia/Danemarca, cauza 143/83, Rec. p. 427, punctele 8 și 9).

20. Astfel, dispozițiile unui contract colectiv de muncă, ce reglementează, în general, accesul la o profesie sau la exercitarea acesteia, pot constitui „acte cu putere de lege sau acte administrative” în sensul articolului 1 litera (d) din Directiva 89/48 și articolului 1 litera (f) din Directiva 92/51, în special în cazul în care această situație rezultă dintr-o politică administrativă unică, stabilită la nivel național.
21. În plus, astfel cum a subliniat guvernul finlandez, dacă Directivele 89/48 și 92/51 nu s-ar aplica sectoarelor reglementate de contracte colective de muncă, eficiența acestora ar fi afectată.
22. Apoi, este necesar să se examineze problema stabilirii dacă un contract colectiv de muncă reglementează, în general, accesul la o profesie sau la exercitarea acesteia. Dacă dispozițiile unui contract colectiv de muncă, încheiat între un organism public, precum Prado și reprezentanții lucrătorilor pe care acesta îi angajează sunt comune altor contracte colective de muncă, încheiate individual de alte organisme publice de același tip și, în plus, dacă dispozițiile acestor convenții decurg dintr-o politică administrativă unică, stabilită la nivel național, domeniul de aplicare a contractelor respective ar putea fi considerat ca fiind suficient de general pentru ca dispozițiile acestora să fie calificate drept dispoziții de reglementare a unei activități profesionale în sensul Directivelor 89/48 și 92/51.
23. În schimb, dispozițiile unui contract colectiv de muncă, ce reglementează doar relațiile între angajator și angajații din cadrul unui singur organism public, nu vor avea, cel mai adesea, un domeniu de aplicare suficient de general pentru ca activitățile profesionale în cauză să poată fi calificate drept profesie reglementată în sensul Directivelor 89/48 și 92/51.
24. Din cele menționate anterior rezultă că este de competența instanței naționale să stabilească domeniul de aplicare a normei care impune candidaților la un post de restaurator de bunuri culturale să dețină diplome spaniole sau diplome emise în străinătate și recunoscute ca fiind echivalente de către organismul național competent, cu scopul de a stabili dacă accesul la această profesie sau la exercitarea acesteia este reglementat sau nu în Spania în sensul Directivelor 89/48 și 92/51.
25. În cazul în care instanța de trimitere constată că profesia în cauză este reglementată în Spania, aceasta va trebui să concluzioneze și faptul că una din Directivele 89/48 și 92/51 se aplică litigiului pendinte în fața acesteia.
26. În cazul în care instanța națională consideră că una din cele două directive se aplică, aceasta va trebui să verifice ulterior dacă reclamanta în acțiunea principală îndeplinește condițiile stabilite de directiva în cauză pentru a stabili dacă aceasta poate candida pentru un post permanent de restaurator de bunuri culturale.
27. În fine, este necesar să se sublinieze că, în cazul în care este aplicabilă una din Directivele 89/48 și 92/51, un organism public al unui stat membru, obligat să respecte normele prevăzute de directiva în cauză, nu mai poate impune omologarea diplomelor unui candidat de către autoritățile naționale competente.

28. În cazul în care profesia în cauză nu este o profesie reglementată în sensul Directivelor 89/48 și 92/51, dreptul comunitar nu se opune, în principiu, ca un organism public al unui stat membru să rezerve accesul la un post candidaților care dețin o diplomă emisă de o instituție de învățământ din acest stat membru sau orice altă diplomă emisă în străinătate și omologată de autoritățile competente ale statului în cauză. Cu toate acestea, fiind vorba de o diplomă emisă în alt stat membru, procedura de omologare trebuie să fie conformă cu cerințele dreptului comunitar.
29. Curtea a avut deja ocazia să precizeze condițiile care trebuie să fie îndeplinite de autoritățile competente ale unui stat membru, sesizate cu privire la o cerere de autorizare a unei profesii, a cărei exercitare este, conform legislației naționale, subordonată posesiei unei diplome sau a unei calificări profesionale, în special în Hotărârea din 7 mai 1991, Vlassopoulou (cauza C-340/89, Rec. p. I-2357).
30. Spre deosebire de Hotărârea Vlassopoulou, menționată anterior, cauza din acțiunea principală privește o persoană de naționalitate spaniolă care dorește să își exercite profesia în Spania. Cu toate acestea, în cazul în care un resortisant al unui stat membru, datorită faptului că a locuit legal pe teritoriul altui stat membru și a obținut în statul respectiv o calificare profesională, se află, în privința statului său membru de origine, într-o situație ce poate fi asimilată situației unui lucrător migrant, acesta trebuie să beneficieze, de asemenea, de drepturile și libertățile garantate de tratat (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 31 martie 1993, Kraus, cauza C-19/92, Rec. p. I-1663, punctele 15 și 16).
31. Din punctul 16 din Hotărârea Vlassopoulou, menționată anterior, reiese că autorităților competente ale statului membru gazdă le revine obligația de a lua în considerare diplomele, certificatele și alte titluri obținute de persoana interesată în scopul exercitării acestei profesii în alt stat membru, comparând competențele atestate de aceste diplome și cunoștințele și calificările impuse de normele naționale.
32. În cazul în care această analiză comparativă a diplomelor conduce la constatarea conform căreia cunoștințele și calificările atestate de diploma emisă în alt stat membru corespund cu cele impuse de dispozițiile naționale, autoritățile competente ale statului membru gazdă sunt obligate să recunoască faptul că această diplomă îndeplinește condițiile stabilite de dispozițiile naționale. Dacă, în schimb, în urma comparării se constată doar o corespondență parțială între aceste cunoștințe și calificări, autoritățile competente au dreptul de a solicita ca persoana interesată să demonstreze că a obținut cunoștințele și calificările care lipsesc (Hotărârea Vlassopoulou, menționată anterior, punctul 19).
33. În această privință, autoritățile naționale sunt cele care trebuie să aprecieze dacă respectivele cunoștințe obținute de candidat, fie în cadrul unui ciclu de studii, fie în urma unei experiențe practice, sunt suficiente pentru a demonstra posesia cunoștințelor care lipsesc (a se vedea, în acest sens, Hotărârea Vlassopoulou, menționată anterior, punctul 20).
34. În cazul în care nu a fost pusă în aplicare nicio procedură generală de omologare, la nivel național, de către statul membru gazdă sau în cazul în care această procedură nu este conformă cu cerințele dreptului comunitar, astfel cum sunt prevăzute la punctele 29-33 din prezenta hotărâre, organismului public care urmărește să ocupe postul îi revine obligația de a examina dacă diploma obținută de candidat în alt stat membru, însoțită, după caz, de o experiență practică, trebuie să fie considerată ca fiind echivalentă cu titlul cerut.

35. O astfel de obligație se impune cu atât mai mult în cazul în care, precum în acțiunea principală, organismul public în cauză a oferit o bursă candidatului pentru ca acesta să își poată urma studiile în alt stat membru și l-a angajat deja temporar în postul care trebuie ocupat. Într-un astfel de caz, organismul public se află într-o poziție ideală pentru a aprecia competențele reale ale candidatului, în raport cu cele ale posesorilor diplomei naționale, astfel cum era și Prado pentru a evalua capacitatea doamnei Fernández de Bobadilla de a ocupa un post de restaurator de bunuri culturale.

36. Din considerentele anterioare, rezultă că este necesar să se răspundă la întrebarea adresată de către instanța națională că articolul 48 din tratat trebuie să fie interpretat în sensul că:

– acesta nu se opune dispozițiilor unui contract colectiv de muncă, aplicabil unui organism public al unui stat membru, care rezervă dreptul de a exercita, în cadrul acestui organism public, o anumită profesie, care nu este reglementată în sensul Directivelor 89/48 și 92/51, numai persoanelor care posedă o diplomă emisă de o instituție de învățământ din acest stat membru sau orice altă diplomă emisă în străinătate și omologată de autoritățile competente ale statului în cauză,

– cu toate acestea, autoritățile statului membru în cauză, care au competența de a omologa sau de a valida diplomele străine – sau, în cazul în care nicio procedură generală de omologare nu a fost pusă în aplicare sau în cazul în care această procedură nu este conformă cu cerințele dreptului comunitar, însuși organismul public – au obligația de a examina, în privința diplomelor emise în alt stat membru, în ce măsură cunoștințele și calificările atestate de diploma obținută de persoana interesată corespund cu cele impuse de reglementarea statului membru gazdă. În cazul în care acestea corespund numai parțial, autoritățile naționale competente – sau, după caz, însuși organismul public – trebuie, de asemenea, să aprecieze dacă respectivele cunoștințe obținute de persoana în cauză, în cadrul unui ciclu de studii sau în urma unei experiențe practice, sunt suficiente pentru a demonstra posesia cunoștințelor care nu sunt atestate de diploma străină.

Cu privire la cheltuielile de judecată

37. Cheltuielile efectuate de către guvernul spaniol și finlandez, precum și de către Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebarea adresată de către Juzgado de lo Social no 4 de Madrid, prin ordonanța din 30 mai 1997, declară:

Articolul 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE) trebuie să fie interpretat în sensul că:

– acesta nu se opune dispozițiilor unui contract colectiv de muncă, aplicabil unui organism public al unui stat membru, care rezervă dreptul de a exercita, în cadrul acestui organism public, o anumită profesie, care nu este reglementată în sensul Directivei 89/48/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior, acordate pentru formarea profesională cu durata minimă de trei ani și al Directivei 92/51/CEE privind cel de-al doilea sistem general de recunoaștere a formării profesionale, de completare a Directivei 89/48, numai persoanelor care posedă o diplomă emisă de o instituție de învățământ din acest stat membru sau orice altă diplomă emisă în străinătate și omologată de autoritățile competente ale statului în cauză,

– cu toate acestea, autoritățile statului membru în cauză, care au competența de a omologa sau de a valida diplomele străine – sau, în cazul în care nicio procedură generală de omologare nu a fost pusă în aplicare sau în cazul în care această procedură nu este conformă cu cerințele dreptului comunitar, însuși organismul public – au obligația de a examina, în privința diplomelor emise în alt stat membru, în ce măsură cunoștințele și calificările atestate de diploma obținută de persoana interesată corespund cu cele impuse de reglementarea statului membru gazdă. În cazul în care acestea corespund numai parțial, autoritățile naționale competente – sau, după caz, însuși organismul public – trebuie, de asemenea, să aprecieze dacă respectivele cunoștințe obținute de persoana în cauză, în cadrul unui ciclu de studii sau în urma unei experiențe practice, sunt suficiente pentru a demonstra posesia cunoștințelor care nu sunt atestate de diploma străină.

Rodríguez Iglesias

Puissochet

Hirsch

Jann

Gulmann

Murray

Edward

Ragnemalm

Sevón

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 8 iulie 1999.

Grefier
R. Grass

Președinte
G. C. Rodríguez Iglesias